

УДК 314.7:331.1:30
JEL 2B, F22, J61, R23

Р. Т. Теслюк, М. М. Біль, О. В. Махонюк, І. Є. Бараняк

Регіональні соціально-економічні дослідження міграційних питань: ретроспектива та сучасні підходи

Здійснено ретроспективний огляд ґрунтовних напрацювань учених Інституту за міграційною тематикою в період формування ринкових відносин і здобуття Україною незалежності. Охарактеризовано предметне коло дисертаційних робіт із зверненням уваги на проблему міграцій. Систематизовано напрями наукових досліджень з міграційного питання на основі здобутків учених при захисті дисертаційних робіт і публікації результатів дослідження у виданнях Інституту. Це дало змогу встановити, що до 2010 р. проблематика досліджень фокусувалась здебільшого на питаннях причин і наслідків міграції, її специфіки у транскордонному просторі, геопросторових аспектах. Здійснено загальну характеристику сучасних напрямів вивчення міграційних процесів у контексті діяльності відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту. Узагальнено основні наукові здобутки щодо видавничої діяльності відділу, проведення заходів з обговоренням міграційної проблематики, прикладної апробації результатів досліджень. Представлено основні напрями наукових досліджень відділу через огляд науково-дослідних тем за період 2009-2014 рр., у яких міграційне питання займало ключову позицію.

Ключові слова: міграція, мобільність, міграційна активність, репатріація, соціально-економічна захищеність мігрантів, територіальна міграційна система

Для кожного періоду розвитку українського суспільства властивими були свої характер і динаміка міграційних процесів. Якщо для попередніх міграційних хвиль просторові переміщення населення набували здебільшого політичного забарвлення, то сучасна міграція громадян України має головно трудовий, а останнім часом і освітній характер. Відтак четверта міграційна хвиля з наростаючими міграційними активностями в умовах підвищеної просторової мобільності населення відзначається, як правило, економічним характером.

Відставання України за соціально-економічними показниками від більшості сусідніх держав (особливо мова йде про країни – члени ЄС) взаємозумовлене загрозливими тенденціями значних демографічних втрат, втрат людського капіталу. У результаті інституціоналізувались потужні територіальні міграційні системи з розвиненими соціальними, комунікаційними й логістичними мережами, де концентрується міграційний капітал і визначається ефективність використання й розвитку соціально-трудоного потенціалу населення. Таким чином, міграція як явище і як процес набула значущого для соціально-економічного розвитку країни масштабу, що посилюється загальносвітовими тенденціями входження людства у так звану «еру вільної міграції». Тому міграція все частіше потрапляє в поле зору вітчизняних дослідників, які прагнуть виявити її причини та наслідки.

Представники Львівської наукової школи, зокрема Інституту регіональних досліджень НАН України, за останній час значно активізували

© Р. Т. Теслюк, М. М. Біль, О. В. Махонюк, І. Є. Бараняк 2014.

свої дослідження за міграційним напрямом. Зокрема, у структурі Інституту функціонує відділ соціально-гуманітарного розвитку регіону під керівництвом д.е.н., проф. У. Я. Садової. У фокусі наукових досліджень відділу (д.е.н., проф. Л. К. Семів, к.е.н. В. Я. Бідак, к.філос.н. С. О. Цапок, к.е.н. О. Т. Риндзак, к.е.н. Н. І. Андрусин, к.геогр.н. Р. Т. Теслюк, к.держ.упр. М. М. Біль та ін.) одне з чільних місць посідає міграційна тематика, що вивчається під різними ракурсами в силу нових викликів людського розвитку. Відтак потребує визначення ролі напрацювань учених Інституту регіональних досліджень НАН України з міграційного питання, що обумовлює актуальність цієї публікації.

Метою статті постає визначення ключових наукових напрямів досліджень міграційного питання представниками Львівської наукової школи з акцентом на ретроспективну оцінку та можливі подальші вектори напрацювань. Цілями статті при цьому є:

- ретроспективний огляд основних напрацювань учених Інституту за міграційною тематикою в період формування ринкових відносин і здобуття Україною незалежності;
- систематизація напрямів наукових досліджень міграційного питання на основі здобутків учених при захисті дисертаційних робіт;
- загальна характеристика сучасних напрямів вивчення міграційних процесів у контексті діяльності відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту.

Ретроспективний огляд найбільш ґрунтовних напрацювань учених Інституту за міграційною тематикою, починаючи від його створення, практично можна здійснити на основі опублікованих праць і дисертацій. Огляд публікацій, виданих Інститутом регіональних досліджень, засвідчив, що загалом міграційним питанням і проблемам, пов'язаним із формуванням міграційної політики, у 90-х рр. ХХ ст. приділялась незначна увага. Науковці зосереджувались здебільшого на розкритті питань соціально-трудового потенціалу населення та формування регіональної демографічної політики.

Однак економічні проблеми, з якими зіткнулася Україна, призвели до підвищення рівня мобільності населення та виникнення т. зв. четвертої («заробітчанської») хвилі міграції. Така ситуація зобов'язала науку детальніше зупинитись на вивченні як окремих аспектів, пов'язаних з міграційними процесами, так і загального впливу інтенсивних еміграційних потоків на демографічний і соціально-трудова потенціал країни.

З-поміж львівських учених-регіоналістів, які займались дослідженням проблем, пов'язаних з міграційною тематикою, починаючи з перехідного періоду становлення ринкових відносин в Україні, варто відзначати праці М. І. Долішнього, Н. А. Мікули, У. Я. Садової, Л. К. Семів, С. Й. Вовканича, В. Г. Кудрявцевої, Х. Р. Копистянської, В. Я. Бідака, Л. С. Ноджак, Р. Федана, О. В. Григоренко, О. Т. Риндзак та ін. Водночас відзначимо й публікації науковців інших наукових шкіл, які активно співпрацювали з ученими Інституту та публікувались у його виданнях. Серед них велику увагу до себе привертають праці М. В. Ніколайчука, З. П. Гулик, Р. Ф. Аметова, Н. С. Тітової, В. І. Приймака, К. В. Прокопишак та ін.

Зупинимось детальніше на окремих напрацюваннях стосовно цієї теми вченими Інституту. Так, Н. А. Мікула та В. Г. Кудрявцева, вивчаючи

вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток регіону, з'ясовують основні причини трудової міграції та особливості мобільності жіночої частини населення. Автори зазначають, що за роки реформ рівень життя населення значно знизився, а складні соціальні процеси насамперед торкнулись жінок. Масове зубожіння населення, неможливість держави вирішувати нагальні соціально-економічні проблеми, погіршення і занепад соціальної інфраструктури, несприятливі умови для реалізації своїх особистих потреб виштовхують українців за кордон. Надлишок трудових ресурсів, диспропорції між наявністю робочих місць і потребою в них окреслили тенденцію до зростання жіночого безробіття. Мотивами жіночої трудової міграції є заробіток коштів на освіту дітей, нагромадження капіталу, відкриття власного бізнесу, придбання житла тощо [1].

Досліджуючи проблеми розвитку інтелектуального потенціалу в контексті зовнішньоміграційних процесів і вибуття кваліфікованих кадрів, науковці Л. К. Семів, С. Й. Вовканич, Х. Р. Копистянська, О. Т. Риндзак, В. А. Шинкар дійшли висновку, що інтенсивність і специфіка прояву міграційних процесів переміщує їх із розряду «природних» і стабільних факторів формування сучасного суспільства в площину дестабілізаційних чинників. Разом з еміграцією висококваліфікованих інженерно-технічних спеціалістів, медиків, вчителів, діячів культури суспільство фактично втрачає величезне національне багатство, нація духовно збіднюється, скорочуються можливості економічного зростання [2, с. 67, 170]. Водночас автори приходять до висновку, що серед причин реальної міграційної активності інтелектуальної еліти домінують економічні та матеріально-побутові обставини, що не влаштовують значну частину інтелігенції. Натомість чинники, пов'язані з фаховою самореалізацією, займають нижчу рейтингову позицію [3, с. 32]. Крім того, науковці наголошують на позитивних наслідках трудової міграції: стимулювання до продуктивнішої праці українських працівників, що підвищує конкуренцію; покращення іміджу України як демократичної держави, що забезпечує громадянам вільніший вибір місця праці і проживання; послаблення тиску безробіття на національний ринок праці; покращення для населення можливостей самореалізації; підвищення кваліфікації; набуття трудового досвіду; можливість покращення матеріального становища громадян [3, с. 28].

Розглядаючи плюси та мінуси активних еміграційних процесів, У. Я. Садова, Л. К. Семів, О. Т. Риндзак приходять до висновку, що негативні наслідки переважають позитивні. Учені розрізняють два основні негативні блоки міграційних втрат: наслідки економічного характеру (відтік мізків, брак висококваліфікованих кадрів); наслідки соціально-демографічного характеру (проблеми виховання, соціальне сирітство, бездоглядність, розпад сімей) [4, с. 96].

М. І. Долішній, У. Я. Садова та Л. К. Семів, розглядаючи наслідки міграцій, відзначають, що еміграційні потоки вітчизняної робочої сили по суті є глобалізаційним геопросторовим фактором розвитку національного ринку праці. Однак часто вони є дестимулюючим чинником, що призводить до ринкових деформацій [5, с. 19].

Питаннями щодо розробки механізму регулювання міграційних процесів сільського населення та вивчення впливу мобільності на перерозподіл робочої сили в сільській місцевості займалися М. В. Ніколайчук та З. П. Гулик. У своїх публікаціях автори відстоюють ідею використання регуляторного механізму, суть якого полягає в розробці заходів з усунення негативних наслідків хаотично сформованих міграційних потоків. Наголошується, що, з одного боку, регуляторний вплив на міграційну поведінку населення має відбуватись через політику пасивного управління з моніторингом факторів зовнішнього середовища та попередженням потенційних негативних наслідків, а з іншого, – через активне втручання у формі короткотермінового регулювання нерухомості, формування суспільного ставлення до міграцій і збалансування дії окремих міграційних факторів [6, с. 111].

Серед публікацій, що стосуються загальноукраїнських проблем мобільності населення, науковці не обминають питання репатріації кримських татар, висвітлюючи таким чином етнічну характеристику міграційних потоків переселенців. Так, Р. Ф. Аметов досліджував проблеми, що стосуються облаштування репатріантів. Здебільшого це відсутність трудової зайнятості у переважній частині економічно активних переселенців і житлова проблема. Відтак обґрунтовується доцільність розробок щодо соціально-економічного розвитку Кримського регіону з використанням його природного та трудового потенціалу [7, с. 108].

Окрім напрацювань з міграційної тематики в рамках виконання науково-дослідних тем Інституту та їх опублікування, варто звернути увагу і на тематику дисертаційних робіт, що виконувались чи захищались в академічній установі. Так, в Інституті вже тривалий час проводиться активна робота з підготовки наукових спеціалістів за напрямками вивчення демографії, економіки праці, соціальної політики, регіональної економіки. Починаючи з 2000 р., було захищено 9 дисертаційних робіт, що охоплювали коло міграційних питань, з яких 4 – безпосередньо присвячені міграційній тематиці: М. В. Ніколайчук (к.е.н., 2005 р.), О.М. Горобець (к.е.н., 2005 р.), О. М. Прокопюк (к.е.н., 2011 р.), О. М. Кушнірчук-Ставничка (к.е.н., 2012 р.). Тематика зазначених праць диференціюється між дослідженнями трудової міграції, міграції сільського населення, визначенням взаємозв'язку між демографічними та міграційними процесами тощо.

Інші роботи присвячені розв'язанню проблем демографії, зайнятості, транскордонного співробітництва. При цьому вони закономірно містять розділи, у яких висвітлюються актуальні й суміжні відносно основної проблеми міграційні аспекти: І. М. Антохова (к.е.н., 2000 р.), Л. С. Ноджак (к.е.н., 2003 р.), Р. Федан (д.е.н., 2003 р.), Р. В. Ціцик (к.е.н., 2005 р.), Р. С. Білик (к.е.н., 2006 р.), Ю. В. Машика (к.е.н., 2008 р.).

Детальніше охарактеризуємо роботи, що були виконані в межах Інституту. Тематикою роботи Л. С. Ноджак було дослідження інтелектуального потенціалу українців. Міграційний аспект роботи представлений у вигляді здійсненого аналізу міграційних сподівань людей різного соціального статусу, у тому числі осіб з високим рівнем освіти (науковці, викладачі тощо), спеціалістів різного профілю і кваліфікованих робітників. У роботі

запропоновано напрями вдосконалення інфраструктури зайнятості, що логічно має призвести до скорочення еміграційної активності українців [8]. Р. Федан працював у руслі активізації транскордонного співробітництва регіонів Польщі та України. У роботі вчений здійснив нову економічну інтерпретацію та використав динамічні моделі процесів транскордонних переміщень осіб на певних пунктах перепуску через кордон, що дало можливість робити прогнози та приймати обґрунтовані управлінські рішення [9]. Робота О. М. Прокопюка повністю присвячена міграційній тематиці, зокрема, у напрямі дослідження міжнародних трудових міграційних процесів між Україною та Польщею. Увагу зосереджено на аспектах впливу міжнародної трудової міграції на зайнятість населення і безробіття в прикордонних регіонах цих країн [10].

Підсумовуючи результати огляду тематики дисертацій, варто зазначити, що міграція та її вплив на розвиток соціально-економічних процесів найчастіше вивчались вченими Західного регіону в контексті ринків праці, бідності, освіти, глобалізаційних змін. Тобто наразі формується теоретична база міграційного питання, у чому беруть активну участь і вчені Інституту. На рис. 1 відображено основні напрями наукових досліджень міграційного питання за період діяльності Інституту.

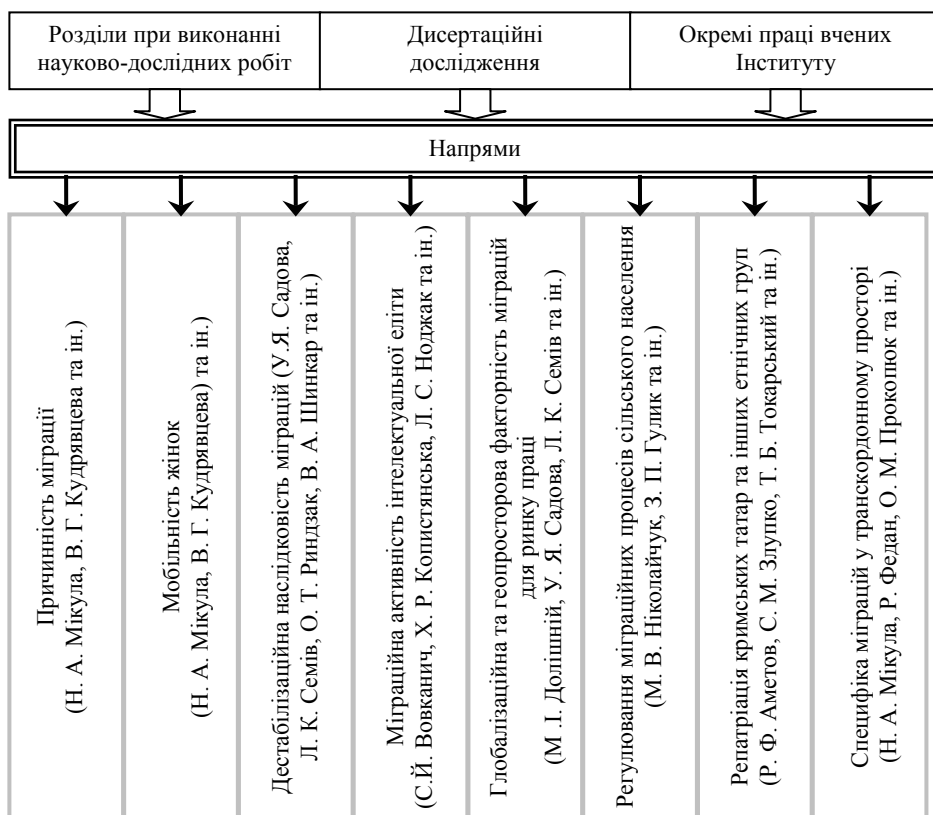

Рис. 1. Ретроспектива вивчення міграційного питання у рамках діяльності Інституту

Складено авторами.

Більш ґрунтовно і розгорнуто міграційна тематика почала розкриватись після початку діяльності в Інституті *відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону* (2009 р.). Враховуючи новітні виклики людського розвитку, напрями наукових досліджень учених відділу фокусуються на розкритті фундаментальних питань щодо реалізації регіональної міграційної політики в умовах поліетнічного середовища, формування територіальних міграційних систем і їх впливу на сталий розвиток регіонів і забезпечення соціально-економічної захищеності мігрантів. Розкриття міграційних аспектів здійснюється, окрім того, у контексті наукових досліджень питань соціальної організації праці, розвитку соціально-демографічного потенціалу регіону, інших питань соціально-гуманітарного розвитку регіонів.

Результуючими вимірниками діяльності вчених відділу є наукові видання з міграційних питань: колективна монографія «Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації» (2011 р.), довідник «Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти» (2009 р.), збірники наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах поліетнічного середовища регіону» (2009 р.), «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Територіальні міграційні системи: теорія і практика» (2013 р.), сформовані за результатами міжнародних науково-практичних конференцій [11-14]. Розроблені численні наукові й аналітичні доповіді, зокрема до Національної доповіді Верховній Раді України «Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави». Видані препринти круглих столів, зокрема на тему «Соціальні проблеми української міграції» (2012 р.) тощо.

Прикладна значимість здійснених напрацювань учених відділу підтверджується впровадженнями на рівні центральних і місцевих органів влади. Передусім це Комітет з питань соціальної політики та праці Верховної Ради України, Міністерство соціальної політики України, Державна міграційна служба України та її підрозділ у Львівській області, Львівський міський центр зайнятості України, профільні управління Львівської ОДА тощо.

Прикладна значимість проведених досліджень міграційних питань підтверджується низкою розробок з удосконалення міграційного законодавства. Було сформульовано пропозиції до проекту Закону України «Про правовий статус українських трудових мігрантів» (2009 р.), проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» (2009 р.). Обґрунтовувались міграційні наслідки реалізації інтеграційних векторів зовнішньої політики України (2013 р.).

Задля посилення наукової співпраці за міграційним напрямом на базі Інституту було проведено низку наукових заходів. Достатній резонанс отримали проведені перша і друга міжнародні науково-практичні конференції «Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка» (17-18 грудня 2009 р., 2-3 жовтня 2013 р.). У вужчому колі фахівців обговорювались міграційні проблеми у форматі круглих столів: «Проблеми захисту прав мігрантів в сучасних умовах кризи: макроекономічні та регіональні аспекти» (17 червня 2009 р.), «Соціальні проблеми української міграції» (15 травня 2012 р.). Також було проведено

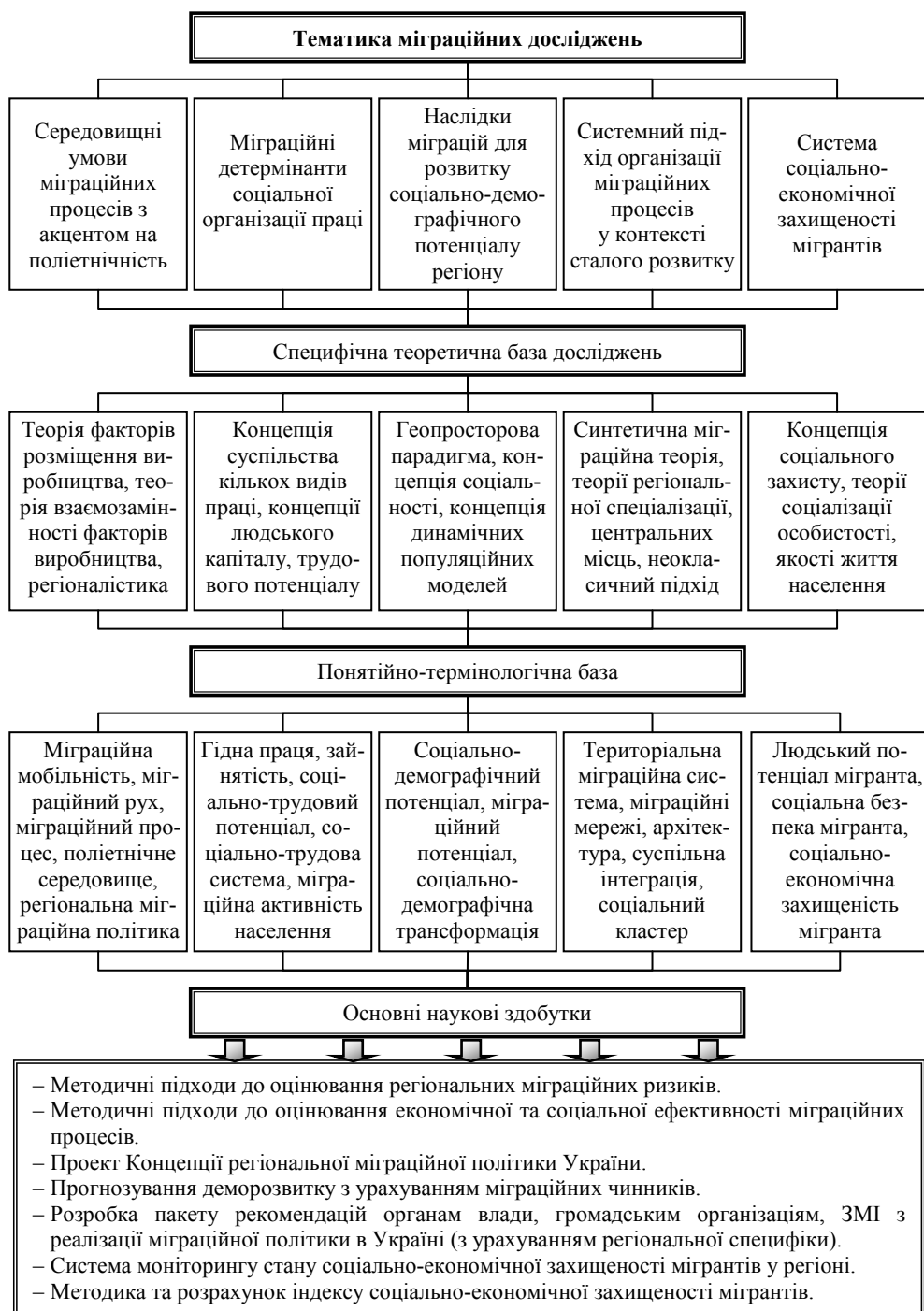

Рис. 2. Ідейна площина досліджень міграційної тематики відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту

Складено авторами.

низку семінарів, зокрема «Міграційні процеси в світлі нових інтеграційних перспектив України» (25 червня 2013 р.).

Достатній рівень досліджень міграційних питань забезпечує активна наукова та практична діяльність з використанням розгорнутого методичного інструментарію. Особливу роль тут відіграють соціологічні обстеження трудових мігрантів і членів їх ближчого соціального оточення. Зокрема, у 2009-2010 рр. ученими відділу проведено опитування з використанням запитальника експерта «Трудова міграція українського населення», у 2013-2014 рр. – «Проблеми організації життя та праці українських мігрантів (Західний вектор)».

Узагальнюючи описаний науковий досвід, на рис. 2 окреслено загальну ідейну площину досліджень міграційної проблематики вченими Інституту, зокрема відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону.

Проблеми міграції закономірно посідають провідні місця у сферах інтересів сучасних науковців. Львівські вчені за цим напрямом займають свою вагому нішу. Науковці Інституту при цьому зосереджуються як на фундаментальних проблемах, так і на розробці прикладних засад регіоналістичного вчення. Цінними є напрацювання з визначення концептуальних засад реалізації регіональної міграційної політики в умовах поліетнічності суспільства, формування територіальних міграційних систем як складних просторових утворень на базі міграційних мереж, що диктують уже зовсім нові закони міграційних переміщень. Важливим є науковий доробок з питань соціально-економічної захищеності трудових мігрантів. Позитивно, що піднімаються нові актуальні аспекти регулювання міграційних процесів із обґрунтуванням потреби їх регіоналізації. Ознаками високого рівня проведених досліджень з питань міграції вченими Інституту є фахове застосування економіко-математичного, статистичного й соціологічного інструментарію, картографічне відображення результатів із акцентом на регіональну специфіку. Розроблені затребувані прогностичні розрахунки та здійснені ретроспективні оцінки міграційних процесів за різними просторовими масштабами. Відтак подальшими напрямками наукових пошуків учених Інституту мають залишатись міграційні питання, зокрема їх соціокультурологічна наслідковість, можливості регулювання у внутрішньодержавних масштабах.

Список використаних джерел

1. Мікула Н. А. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток / Н. А. Мікула, В. Г. Кудрявцева // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол.: М. І. Долішній (відп. ред.). – Львів, 2001. – Вип. 5(31). – 619 с. – С. 574-582.
2. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір : монографія / Л. К. Семів. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
3. Вовканич С. Й. Розвиток інтелектуального потенціалу та зовнішньоміграційні процеси / С. Й. Вовканич, Х. Р. Копистянська, Л. С. Ноджак // Регіональна економіка. – 2004. – № 2 (32). – С. 23-35.
4. Садова У. Я. Регіональні дослідження рівня життя населення: соціальний портрет / У. Я. Садова, Л. К. Семів, О. Т. Риндзак // Регіональна економіка. – 2006. – № 4 (42). – 2006. – С. 91-100.
5. Долішній М. І. Глобалізація та її регіональні виміри / М. І. Долішній, У. Я. Садова, Л. К. Семів // Регіональна економіка. – 2002. – № 3 (25). – С. 7-24.
6. Ніколайчук М. В. Складові елементи механізму регулювання міграційних процесів сільського населення / М. В. Ніколайчук // Регіональна економіка. – 2005. – № 3 (37). – С. 105-112.

7. Аметов Р. Ф. Сучасний стан облаштованості репатріантів і напрямки соціально-економічного розвитку Кримського регіону України / Р. Ф. Аметов // Регіональна економіка. – 2001. – № 4 (22). – С. 108-115.
8. Ноджак Л. С. Демографічні та соціально-економічні чинники формування і використання інтелектуального потенціалу за ринкових перетворень : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л. С. Ноджак ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2003. – 20 с.
9. Федан Р. Стратегічні фактори активізації транскордонного співробітництва регіонів Польщі та України: автореф. дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Р. Федан ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2003. – 38 с.
10. Прокопюк А. Регулювання зайнятості населення в умовах міжнародної трудової міграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / А. Прокопюк. – Львів, 2011. – 20 с.
11. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : монографія / наук. ред. У. Я. Садова ; Ін-т регіон. досліджень НАН України. – Львів, 2011. – 528 с.
12. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник / В. С. Кравців, У. Я. Садова та ін. ; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2009. – 228 с.
13. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Міграційні процеси в умовах поліетнічного середовища регіону : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2009. – Вип. 6 (80). – 544 с.
14. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Територіальні міграційні системи: теорія і практика [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол.: В. С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 3(101). – 540 с.

References

1. Mikula, N. A., & Kudryavtseva, V. H. (2001). Vplyv mihratsiynykh protsesiv na sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok [Migration processes impact on social and economic development]. In M. I. Dolishniy (Ed.), *Sotsial'no-ekonomichni doslidzhennya v perekhidnyy period [Socio-economic research in the transitional period]: Vol. 31(5)*. Ekonomichni problemy rozvytku vyrobnytstva rehionu [Economic problems of the regional production development] (pp. 574-582). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Semiv, L. K. (2004). *Rehional'na polityka: lyuds'kyy vymir [Regional Policy: The Human Dimension]*. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Vovkanych, S. Y., Kopystyans'ka, K. R., & Nodzhak, L. S. (2004). Rozvytok intelektual'noho potentsialu ta zovnishn'omihratsiyni protsesy. [The development of intellectual potential and external migration processes]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 32(2), 23-35. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Sadova, U. Y., Semiv, L. K., & Ryndzak, O. T. (2006). Rehional'ni doslidzhennya rivnya zhyttya naseleennya: sotsial'nyy portret portret [Regional surveys of living standards: a social portrait]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 42(4), 91-100. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
5. Dolishniy, M. I., Sadova, U. Y., & Semiv, L. K. (2002). Hlobalizatsiya ta yiyi rehional'ni vymiry [Globalization and its regional dimensions]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 25(3), 7-24. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
6. Nikolaychuk, M. V. (2005). Skladovi elementy mekhanizmu rehulyuvannya mihratsiynykh protsesiv sil's'koho naseleennya [The constituent elements of the mechanism of regulation of migration of the rural population]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 37(3), 105-112. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
7. Ametov, R. F. (2001). Suchasnyy stan oblashtovanosti repatriantiv i napryamky sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Kryms'koho rehionu Ukrayiny [Current state arrangement of returnees and trends of socio-economic development of the Crimean region of Ukraine]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 22(4), 108-115. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

8. Nodzihak, L. S. (2003). *Demografichni ta sotsial'no-ekonomichni chynnyky formuvannya i vykorystannya intelektual'noho potentsialu za rynkovykh peretvoren'* [Demographic and socioeconomic factors of formation and realization of intellectual potential under the conditions of market transformations]. (Master's thesis, Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine). Lviv. [in Ukrainian].
9. Fedan, R. (2003). *Stratehichni faktory aktyvizatsiyi transkordonnoho spivrobitnystva rehioniv Pol'shchi ta Ukrayiny* [Strategic factors of activation of transborder cooperation of Poland and Ukraine regions]. (PhD thesis, Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine, Ukraine). [in Ukrainian].
10. Prokopyuk, A. (2011). *Rehulyuvannya zaynatosti naseleння v umovakh mizhnarodnoyi trudovoyi mihratsiyi* [Adjusting of employment of population in the conditions of international labor migration]. (Master's thesis, Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine). Lviv. [in Ukrainian].
11. Sadova, U. Y. (Ed.) (2011). *Rehional'na mihratsiyina polityka ta mekhanizmy yiyi realizatsiyi* [Regional Migration Policy and Mechanisms for its Implementation]. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
12. Kravtsiv, V. S., & Sadova, U. Y. (Eds.). (2009). *Mihratsiyini yavyscha ta protsesy: ponyattya, metody, fakty* [Migration Phenomena and Processes: Concepts, Methods, Facts] (Handbook). Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
13. Kravtsiv, V. S. (Ed.). (2009). *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny* [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 80(6). *Mihratsiyini protsesy v umovakh polietnichnoho seredovyshcha rehionu* [Migration processes in terms of polyethnic environment of the region]. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
14. Kravtsiv, V. S. (Ed.). *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny* [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 101(3). *Terytorial'ni mihratsiyini systemy: teoriya i praktyka* [Territorial migration systems: Theory and practice]. Lviv: Institute of Regional Research NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

Teslyuk R. T., Bil M. M., Makhonyuk O. V., Baranyak I. Y. Regional social and economic research of migration problems: retrospective and modern approaches.

In this article the scientists of the Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine performed the retrospective review of elaborations on migration during the period of the market relations formation and gaining of independence by the country. The problems of dissertations that reveal the migration question are analyzed. The scientific investigation directions of the migration question on the basis of scientists' achievements in defense of dissertations and results of publications in the Institute magazines are systematized. This enabled to establish that till 2010 research problems were focused mainly on causes and consequences of migration, its specificity in cross-border area, geospatial and globalization aspects, in particular as to population mobility in rural areas, problems of repatriation of different ethnic groups.

The special investigation themes were formed according to the studying fields of social and labor potential and labor market where migration determinants are characterized by high importance. Since 2009, it has been performed the general characteristics of modern trends of the migration issues study within the department of social and human development of the region.

It is generalized the main scientific achievements of the department in publications (edition of the collective monograph "Regional migration policy and mechanisms for its implementation", reference books, collections of scientific works, etc.), an event with a discussion about migration issues (two international scientific conferences, round tables, seminars), applied testing research results at the level of government bodies of the national and local levels, including the state Migration Service of Ukraine. It is presented the main scientific research areas of the department through review of the research themes for the period 2009-2014 where migration issues took up a key position.

These fields are: conditions of migration processes with emphasis on environment multiculturalism in which they occur; migration determinants of social work organization; consequences of migration for development of the social and demographic potential of the region; system approach to the organization of migration processes in the context of sustainable development; system of social and economic security of migrant workers.

Objective concepts and terminology, including regional migration policy definitions, regional migration systems, social and labor systems, migration networks, human potential of a migrant, social security of a migrant and others were developed. Scientific research perspectives of migration issues that concentrate scientists'

attention on social and cultural migration consequences and their regulation possibilities within the country are defined.

Key words: migration, mobility, migration activity, repatriation, social and economic security of migrants, territorial migration system.

Теслюк Р. Т., Біль М. М., Махонюк А. В., Бараняк І. Е. Региональные социально-экономические исследования миграционных вопросов: ретроспектива и современные подходы.

Сделан ретроспективный обзор наработок ученых Института региональных исследований НАН Украины по миграционной тематике в период формирования рыночных отношений и обретения страной независимости. Охарактеризован предметный круг диссертационных работ, посвященных проблемам миграции. Систематизированы направления научных исследований по миграционному вопросу на основании достижений ученых при соискании научных степеней и публикации результатов исследований в изданиях Института. Это позволило установить, что к 2010 году проблематика исследований фокусировалась в основном на вопросах причин и последствий миграции, ее специфики в трансграничном пространстве, геопространственных аспектах. Осуществлена общая характеристика направлений изучения миграционных процессов в контексте деятельности отдела социально-гуманитарного развития региона Института. Обобщены основные научные достижения по издательской деятельности отдела, проведение мероприятий с обсуждением миграционной проблематики, прикладной апробации результатов исследований. Представлены основные направления научных исследований отдела посредством обзора научно-исследовательских тем в течении 2009-2014 гг., в которых миграционный вопрос занимает ключевую позицию.

Ключевые слова: миграция, мобильность, миграционная активность, репатриация, социально-экономическая защищенность мигрантов, территориальная миграционная система.

Теслюк Роман Тадейович – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: r.teslyuk@gmail.com).

Біль Мар'яна Михайлівна – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: bmm1983@gmail.com).

Махонюк Олександр Володимирович – провідний інженер відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: m_sasha2007@ukr.net).

Бараняк Ігор Євгенович – провідний інженер відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону (e-mail: ihorbaranyak@gmail.com).

Надійшло 09.07.2014 р.